

H. Bathó Edit

A JÁSZKÜRT A NÉPHAGYOMÁNYBAN

A jászberényi Jász Múzeum őrzi a jászok legféltettebb kincsét, a 43 cm hosszú, elefántcsontból készült, díszesen faragott, híres Jászkürtöt, amelyet emberemlékezet óta Lehel kürtjeként is említenek. Az 1874. december 26-án megnyitott múzeum számos becses tárgyat kapott a várostól megőrzésre, így többek között a jászok kürtjét is, amelyet Ozoróczy János múzeumőr 1-es leltári szám alatt vett nyilvántartásba. A kürt azóta is a múzeum mindenkori állandó kiállításának legfőbb ékessége.

A kürt eredete, díszítménye és Jászberénybe kerülésének körülménye évszázadok óta foglalkoztatja a kutatókat, de annak ellenére, hogy a kürről ez idáig igen sokan¹ és sokat írtak, a teljes igazságot mind a mai napig nem sikerült kideríteni.

A kürt mondái

A hagyomány a jászberényi kürről kapcsolja az egyik legszebb magyar hősi mondánkat, a Lehel-mondát. Kálti Márk XIV. századi Képes Krónikája a következőképpen írja le a gyászos kimenetelű 955-ös augsburgi csatát: *”Elfogták ezen a helyen Lélt és Bulcsút, a jeles kapitányokat, s a császár színe elé vezették őket. Megkérdezte a császár, miért olyan kegyetlenek a keresztényekhez.*

Felelték:

Mi a magasságbeli isten bosszúja vagyunk, ő küldött minket rátok ostorul: ha abba hagyjuk üldözéseket, akkor elfogtok és megöltök bennünket.

Mondotta a császár:

- Válasszatok magatoknak olyan halált, amilyent akartok!

Szólott erre Lél:

- Adjátok ide kürtömet! Hadd fújjam meg előbb, aztán felelek.

Odaadták a kürtjét, s amikor nekikészült a kürtfúvásnak, a császár közelébe lépett, s oly erővel vágta homlokon a császárt, hogy – mondják – a kürt eltörött, a császár pedig belehalt ebbe az egyetlen ütésbe: mondotta neki Lél:

- Elöttem jársz és szolgám leszel a másvilágon!

¹ Molnár Ferenc, 1788. , Nemes Décsy Antal, 1814., Horváth Péter, 1820. , Jerney János, 1826. , Szeremley Miklós, 1847. , Bock Ferenc, 1860. , Ipolyi Arnold, 1854. , Tóth Béla, 1895. , Pulszky Ferenc, 1897. Hampel József, 1903. , László Gyula, 1958, 1973. , Selmeczi László, 1996.

Azt hiszik ugyanis a szittyák, hogy akiket életükben megölnek, a másvilágon nekik szolgálnak. Nyomban lefogták és Regensburgban bitófára akasztották őket.”²

A monda szerint Lehel kürtje az ütéstől kicsorbult, olyan formán, mint ahogyan azt a berényi kürtön is látni lehet. Az irodalomban elsőként Bombardus azonosítja a jász-kürtöt Lehel vezér kürtjével, 1718-ban kiadott Tophographiájában.³ A helyi hagyományban azonban már korábban is vannak adataink. A kürt Jászberénybe kerülésének idejét és körülményeit mind máig homály fedi, azt azonban a korabeli úti jegyzetektől és leírásoktól pontosan tudjuk, hogy a XVII. század nyolcvanas éveitől a jászberényi főtemplom falán függött, s ekkor már Lehel kürtjeként említették. Ezt igazolja Mikó János, a felcsíki hadak hadnagyának feljegyzése is, aki 1682 augusztusában Apafi Mihály erdélyi fejedelem seregével együtt átvonult a városon: ” 28. Aug. voltam a jászberényi templomban és úr Haller Pál uram ő nagysága és Apor Lázár is jöttek, ott ettünk fölöstököt, ott láttam az Leend kürtjét, mellel megölte volt az királyt.”⁴ A Jász-kunság eladását követően, az új földbirtokos, a Német Lovagrend ünnepélyes beiktatására 1702. május 21-én került sor Jászberényben.⁵ Az ünnepségen résztvevő Rethel Sebestyén lovagrendi titkár is megemlékezik a kürttről: ” Mai napon egyéb nem történt, mint hogy a délutáni isteni tiszteleten részt vettünk, azután pedig egy régi elefántcsont kürtöt mutattak, a mellyel Capitain Lech Konrád császárt agyonütötte volna.”⁶ Egy év múlva, 1703. április 13. és május 10. között, a Lovagrend megbízásából báró Kageneck Henrik végez adminisztrációs tevékenységet a Jászországban, aki szintén találkozik a kürttel: „ Van a / jászberényi / plébánia-templomban egy érthetetlen alakokkal ékesített nehéz kürt, amiről az a monda, hogy az Lehel „ dux Cumanorum et Jazigoniae” tulajdona volt, azzal ütötte agyon Konrád császárt.”⁷ Kageneck azt is megjegyzi, hogy egykoron „A kürt tele volt öltve színarannyal, de egy pasa kivájatta.”⁸ Hogy ez valóban így történt volna, erről a többi korabeli forrás nem tesz említést. Amikor Bél Mátyás 1730-ban végigjárta az egész Jász-Kun-Hármas Kerületet, Jászberényben tett látogatásakor ugyancsak

Megjegyzés [HI1]:

² Képes Krónika, 1978. 69.

³ László Gyula, 1958. 8., úo. 1973. 8. Selmeczi László, 1996. 6.

⁴ Gyárfás István, 1885. 407. Selmeczi László, 1996. 6.

⁵ Kiss József, 1979. 54.

⁶ Selmeczi László, 1996. 6.

⁷ Selmeczi László, 1996. 7.

⁸ Illésy János, 1999. VI. évf. 1.sz.6.

nem mulasztotta el feljegyezni, hogy „ *Ittlétünkör láttuk Lehel magyar vezér kürtjét, mellyel a monda szerint megölte Konrád császárt.*”⁹

A Jászkürt Lehel kürtként való népszerűsítésében jelentős szerepet játszott Molnár Ferenc kiskun kapitány 1788-ban, Bécsben megjelent, „ *Jász-Berény Várossában lévő Lehel Kürtének, vagy Jász-Kürtnek esmérete*” című munkája, s jöllehet „ *Állítását Molnár úgy szólván, semmi okokkal, vagy történelmi tekintetekkel nem támogatta, és mégis sokaknak annyira tetszett véleménye, hogy a Jász Kürt mind inkább Lehel Kürtének kezdetnek hívatni.*” – írta 1817-ben a Tudományos Gyűjtemény IV. kötetében egy magát megnevezni nem akaró kritikus.¹⁰

A Jászkürt Lehel kürtjével való azonosítása az adatok tanúsága szerint a XVII. századtól nyomon követhető. A kürt titokzatos volta azonban minden korban komolyan foglalkoztatta a jászokat, s magyarázatokat próbáltak keresni a megválaszolatlan kérdésekre. (Pl. Mikor és hogyan került Jászberénybe? Mitől csorbult meg a széle? stb.) Ezek magyarázatára több helyi szájhagyományt is ismerünk. Általánosan közismert a Jászságban az a vélekedés, hogy a tatárjárás alatt Jászfényszaru határában rejtik el a kürtöt, s csak később egy szántás alkalmával fordítja ki egy eke a földből, s ekkor csorbult meg a széle. A közismert Lehel-monda egy sajátosan aktualizált helyi változatát ismerjük szintén Jászfényszaruból: „ *Lehel hadvezér volt... ennek vót olyan kürtje, ha megfújta, elhallatszott ezer kilométerre a kürt, olyan hanggal szólt. Hát a besenyők ellen harcolt Lehel, mer a besenyők nagyon garázdálkodtak. De oda is lett a besenyőség, úgy hogy máma se tud senki róla, a besenyőkrül, hogy azok hova lettek. Hát egy csomó besenyő megtámadta Lehelt. Lehel kocsin ült, a kürtöt fogta a kezibe, hogy fújja. De hogy odaértek, abbahagyta a fújást, megtámadták. Lehel a kürtjével a besenyővezért úgy fejbevágta, hogy azonnal meghalt és mind elszaladt az összes besenyő. Ekkor csorbult meg a Lehel kürtje. Ezt a kürtöt pedig Lehel akkor elhagyította, hogy neki nem kell. Múltak az idők, ezredek, századok. Homokszálláson a Lehel kürtjít megtanáta egy juhász, mikor a birgéket őrzötte....Akkor ezt a kürtöt beadta a hatóságnak. A hatóság őrizetbe vette és elvitték Jászberénybe. Még máma is ott van, Jászberénybe őrzik a Lehel kürtjít.*”¹¹ Igen érdekes e mondában, hogy a történet színhelyét a Jászságba helyezi át, ahol garázdálkodó besenyők támadják meg a magyar sereget. A monda sajátosan ötvözi Lehel vezér hősi mondáját a helyi hagyománnyal. A mondában szereplő Homokszállás Jászfényszaru régi nevére utal, ugyanis

⁹ Bél Mátyás, 1975. 48.

¹⁰ B.V.L. 1817. 97.

¹¹ Nagy Magdolna egyetemi hallgató gyűjtése Kovács Imrétől, Jászfényszarun, 1975-ben. Jász Múzeum hangtára.

Pesthy Frigyes 1864-es Helynévtárában azt olvashatjuk, hogy a település a „ *Monda után kiindulva hajdan homok szállásának is nevezetett.*”¹² Corvin Mátyás 1469-ben kelt kiváltságos levelében a várost „*Fowen-szaru*”-nak említik, s Palugyai Imre úgy véli, hogy „ *Fényszaru nevezetét vette a Fényesszarv Jász-Kürttől, mely a monda szerint itt tartatott, mint valaha a Jászok főtanóján.*”¹³ Hasonló véleményen van Ipolyi Arnold is, aki a „Magyar Mythológia” című munkájában foglalkozik a Lehel mondával és annak kürtjével. Ipolyi a kürtöt hadi tárogatónak tartja, s megjegyzi, hogy a hozzáfűződő monda „ *emléke egy jász ereklyében tartatik fen, az ismeretes máig fenlevő Lehel kürtjében vagy jászkürtben, s tőle veszi nevét Fén-szaru jász város is, hol az előtt tartatott.*”¹⁴ Ugyanígy vélekedik a XX. század elején Schefftsik György, amikor leírja, hogy Fényszaru „ *A hagyomány szerint nevét a határában, a fővenyén talált kürttől nyerte, melyet Lehel Kürtjével azonosítottak.*”¹⁵ Más források ugyan akkor a település nevét a „ *főveny-szarvtul*” származtatják, mivel homokos helyen a „ *Jászság szarván áll*”.¹⁶ Ilyen formán viszont, aligha van köze a város nevének a Jászkürthöz, s az sem bizonyítható, hogy valaha is Jászfényszarun tartották volna. A kürtöt, mint a jászok legfőbb jelképét, a jászkapitányok méltóság jelvényét minden valószínűség szerint mindenkor a Jászság központjában, Jászberényben őrizhették, „ *melly a Jászságnak eleitől fogva anya városa volt.*”¹⁷

Jászfényszaru mellett Jászárokszállás is versengett a Jászkürt történeti birtoklásáért. Egy másik helyi hagyomány szerint a tatárjárás idején nem Fényszaruban, hanem Jászárokszálláson a Szarvagy patak medrében rejtették el a kürtöt, s később ott is találták meg. Sőt maga a patak is innen kapta a nevét. E vélekedés azonban csupán a szájhagyományra és a képzelőerőre támaszkodik, semmi kézzel fogható bizonyíték nem igazolja.

A Jászkürt eredetével, s a rajta lévő faragványok értelmezésével Hampel József és László Gyula foglalkozott a legtöbbit. Kutatásaik szerint a jászberényi elefántcsont kürt a IX-X. századból, Bizáncból származó munka, amelyet vadász vagy harci kürtként, esetleg császári cirkuszi játékok alkalmával használhattak.¹⁸ Legújabbán pedig Selmeczi László foglalta össze a tudomány kürttel kapcsolatos eddigi eredményeit. Munkája egyik figyelemre méltó

¹² Pesthy Frigyes, 1978. 81.

¹³ Palugyai Imre, 1854. 131-132.

¹⁴ Ipolyi Arnold, 1854. 533.

¹⁵ Schefftsik György, 1935. 396.

¹⁶ Tóth János, 1976. 38., Szabó László, 1980. 307.

¹⁷ Tudományos Gyűjtemény 1838. 94.

¹⁸ Hampel József, 1903. 97-116., László Gyula, 1973. 10. 16-17.

konklúziója az, hogy a Jászkürtnek feltehetően korábban semmiféle köze nem volt Lehelhez, de éppen „ a jászok által őrzött hagyományok frissessége miatt válhatott a Lehel-monda autentikusnak vélt tárgyi bizonyítékává.”¹⁹

A kürt, mint szimbólum és méltóság jelvény

A jászberényi kürt, annak ellenére, hogy a XVII. századtól kezdve egyre inkább Lehel kürtjeként is ismertté válik, minden időben megmaradt Jászkürtnek és a jászok szimbólumának. Mint a Jászság és a jászok összetartozásának legfőbb jelképe a pecsételen és a települések címereiben is megjelent. A Jászkürt – jelenleg ismert – első ábrázolása a jászberényi református egyház 1642-ből való pecsétjén található. Címeres pecséten való legkorábbi megjelenése a jászberényi főbírák, „ nemzetségük régi szokott pecsétjével megerősített”, 1645-ből származó, egyoldalas levelén maradt ránk. Az épen megmaradt pecséten a kürt egy hármás gömbben végződő kereszt jobb oldali ágán függ. Jászberény mai címerének első változata 1699-ben alakult ki, amelyen a kerek talpú tárcsapajzs alsó felében balra fordított díszes kürt lebeg, s fölötte a zsinórzat mintegy hurkot képezve, két bojtban végződve hajlik alá.²⁰ A XVII. század második felétől több jász település pecsétképében is megjelenik a kürt, így 1670-ben Jászkisér, 1696-ban Jászapáti, 1699-ben Jászdózsa, 1707-ben Jákóhalma, 1711-ben Árokszállás, 1733-ban Mihálytelek, 1735-ben Alsószentgyörgy, 1742-ben pedig Felsőszentgyörgy sigillumában tűnik fel a Jászkürt képe. A Jászság 1708-as első címerében, egy jász vitéz jobb karjával emeli magasra a kürtöt, a jászok közös szimbólumát. Az 1746-ban királyi adományként kapott Jászkun Kerületi címerben pedig már egy, a kezében kürtöt tartó, vágató lovas jelképezi a Jászságot. Szimbólumhasználat terén a jászsági településeket éppen a Lehel kürt jelenléte teszi igazán egyedivé – írja Botka János. Amíg korábban a kürt jelképpé emelése elsősorban Szent István országához való tartozást és a magyar rendiségbe való betagozódást kívánta segíteni, addig a XVIII. század közepétől egyre inkább e sajátos kiváltságokkal és közjogi helyzettel bíró népcsoport összetartozását jelképezte.²¹ Minden valószínűség szerint nagy szerepet játszott a kürt általános szimbólummá válásában a Jászkunság 1702-ben történt eladása, s az azt követő

¹⁹ Selmeczi László, 1996. 6-7.

²⁰ Botka János, 1996. 80-83.

²¹ Horváth Péter, 1825. 143., Botka János, 1996. 83-84.

próbálkozások a szabadság visszanyerésére, s végül pedig az 1745-ös redemptio, amely még szorosabb egységbe forrasztotta a Jász-Kun-Hármas Kerületet, de különösképpen a jászokat.

A Jászkürt, mint a jászok legbecsesebb ereklyéje, egyben a mindenkori jászkun főkapitányok méltóság jelvénye is volt. Ünnepi alkalmakkor oldalukon vagy vállukon viselték, mint hatalmuk jelképét.²² Az 1867-i koronázáson a kerület bandériumának élén lovagló gróf Ráday Gedeon jászkun főkapitány a vállára akasztva viselte a becses ereklyét.²³ Ekkor történt az a sajnálatos eset, hogy a kürtön a meglévő csorbuláson túl egy újabb sérülés is esett. Erről így ír naplójában Szücs Mihály jászfényszarui főbíró, aki maga is résztvevője volt a Jászkun bandériumnak : „... azt mondja a főkapitány (t.i. Ráday Gedeon), öcsém én is igen szomjas vagyok, fogd meg a lovamat majd elmegyek én is megiszom egy pohár sört, erre az öreg úr nagy nehezen leszáll a lováról és beront a nép közé, a pohár sör felemésztésére gyors léptekkel jön felém és megláttam, hogy a nyakába csüngő Lehel kürt alsó végéből egy jó darab le van törve, rögtön figyelmeztettem a tett kár mi módoni állására, mire ő mágnási dühével nekem ront, hogy mit találsz ki még, azt gondolod, hogy én annyira tudnám becsülni ezen régi ereklyét, hogy még azt gondatlanságom miatt el is törném. Erre lepattanok a lovamról és át fordítom a nyakában csüngő kürtöt szemem elé, hogy nézze meg mily kár van a jász kürtben, mi felett szemlét tartott és meglátván annak csorbulását s fájdalommal mondja, ez már roppant kár, ezt valószínűleg hátul a magyar nyereg hátulsó része törte le, hanem kösd fel jobban a nyakamba, hogy többé a nyeregkápához ne verődjék, majd megcsináltatom én ezt, hogy a vármegye nem tudja meg. Igaz ugyan, hogy meg is csináltatta, a melynek a külső részén nem is látható, hanem a bel üregében igen észrevehető, miután a toldott rész sokkal fehérebb, mint a régi.”²⁴ Az 1896-os millenniumi hódoló menetben felvonult a díszes Nádor-husár egyenruhát viselő Jász-Kun Bandérium is, élükön Almássy Árpád , Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánjával. A főispán a felvonulás során viselni akarta a Jászkürtöt, e tervét azonban, Koncsek István jászberényi polgármester meghiúsította, mert csupán aláírás ellenében adta volna ki a kürtöt. A megyei főispán azonban nem volt hajlandó aláírni az átvételi elismervényt , így a kürtöt sem akaszthatta a vállára.

A jászkun főkapitányokat és a jászkapitányokat mindenkor megillette az a végtisztesség is, hogy temetésükkor a Jászkürtöt a koporsójukra tették.

²² Baksay Sándor, 1917. 258.

²³ Hampel József, 1903. 111-112. , Tóth Béla, 1984. 14.

²⁴ Szücs Mihály, 1996. 50.

Jeles alkalmakkor ittak is a kürtből, mert a jászok régi szokásuk szerint a Lehel kürtjéből itatták meg kedvesebb vendégeiket. A bort a kürt öblébe szorított, ezüstözött arany pohárba öntötték (ezt ma is őrzi a Jász Múzeum) és úgy köszöntötték egymásra.²⁵ A jászok régi szokásáról számol be Gvadányi József Peleskei nótáriusa, amikor 1788-ban Jászberénybe érkezik, s egy régi iskolatársa, aki egyben a város sáfára, a városházánál vendégül látja, s ekkor áldomást isznak a kürtből.²⁶

„Jó egri bort töltött Lehelnek kürtjébe,
Színig tele lévén tartotta kezébe,
Megitta érettem, nem maradt cseppjébe
Semmi. Álmélkodva néztem a szemébe.

Nékem is megtöltvén, azt kezembe vettem,
Ő érette iván, kétszer pihentettem,
Oly prefektiora, mint ő nem mehettem,
Egy huzomba aztat belém nem önthettem.

De a mesterségét a két vendég tudta,
A kürtöt mind kettő oly gyorsan hajtotta,
Hogy míg szem pillantott, üresen tartotta
Kezébe, s hogy újra töltsék, óhajtotta.

Az főkapitánynak az egészségéért
Más kapitányokért és hadnagyokért,
Ittunk azoknak is feleségökért,
Végre fegyvereik boldogulásáért.”

1847-ben Szögyéni-Marich László országbíró, mint titkár kísérte el István nádort országjáró körútjára, amely során a Jászságban is megfordultak. A magas rangú vendégeket Jászberényben Szluha Imre Jászkun kerületi nádori főkapitány fogadta, majd a kerületi székházban szállásolták el és vendégelték meg őket. Az ebéd folyamán ittak a Lehel kürtjéből is, amelyről így ír Szögyéni-Marich László: „*Az udvarlások után nagy ebéd volt a teremben,*

²⁵ Tóth Béla, 1984. 14.

mely alatt a köszönő ivások Lehel kürtjéből történtek. Kézről-kézre adta egyik vendég a másiknak a kürtöt. A Lehel kürtjéből való ivás a jász-kun kerületeknél már igen-igen régi magyar szokás, oly vendég irányában kivált, a kit különösen meg akarnak tisztelni...A kürt alsó terebélyes a nyílásába tesz ik ivás alkalmával borospoharat és hogy megállhasson, az üreget asztalkendővel betömik - így ment a kürt áldomás alkalmával kézről-kézre.”²⁷ Hasonló módon ivott a jászok kürtjéből Ferenc József császár és Erzsébet császárné is, amikor országjáró körútjuk alkalmával 1857. Május 23-án Jászberénybe érkeztek. A korabeli sajtó így számol be az örvendetes eseményről: „... ebédnél, a főkapitány áldomását Császár Ő Felsége a történeti nevezetességű Lehel Kürtből viszonzá. Ő Felsége a hű jászkun nép jólétéért ivott, s aztán a Császárné Ő Felségének is átnyújtá a kürtöt.”²⁸

Míg a korábbi leírások arról szólnak, hogy a XVII-XVIII. században a kürt a Nagytemplom falán függött, a XIX. század elejétől azonban már a „város házánál tartatik”, majd 1874-ben pedig a Jász Múzeum gondjaira bízák.

Hosszú ideig tartotta magát a Jászságban az a hiedelem, hogy a Jászkürt mitikus erővel is bír, mert aki belőle Zagyva-vizet ivott, „ azonnal jásszá lett tőle.”²⁹ Valószínű, hogy ebből a hiedelemből táplálkozott az a szokás is, amelyet az 1930-as években, Réz Kálmán nyugalmazott plébános, a Jász Múzeum akkori igazgatója alakított ki. A szokás lényege az volt, hogy néhány arra érdemesült, nem jász személy, ha a múzeumban megérintette a Jászkürtöt, akkor ünnepélyesen díszjásszá fogadták. Az eseményről egy mives oklevelet is kapott, amelyet aztán büszkén őrzött meg az utókor számára.

A Jászkürt, mint szimbólum a pecséteken, címereken kívül sok egyéb más helyre is felkerült és hirdette a jászok összetartozását. Így például gyakorta láthatjuk a kürt ábrázolását a mives céhleveleken, a faragott céhbehívó táblákon és a díszes meghívókon. Már a múltban is jó néhány vendéglő és fogadó viselte a kürt nevét. Jászberény 1731-ben felépített vendégfogadójának a Scheckenbach-féle patika mellett, a Jászkürt nevet adták.³⁰ 1895-ben egy ideig ebben a fogadóban működött a Jász Múzeum is, ahol a kürtöt őrizték. Hasonlóan Jászkürtnek nevezték el Jászárokszálláson a XVIII. század első felében, a régi pest-egri

²⁶ Gróf Gvadányi József, 1790. 25.

²⁷ Szabó László, 1978.165.

²⁸ Budapesti Hírlap, 1857. május 26. 119.sz. Ezúton mondok köszönetet Sugárné Koncsek Aranka helytörténeti kutatónak, amiért erre az adatra a figyelmemet felhívta.

²⁹ Baksay Sándor, 1917. 259. , Szabó László, 1978. 151.

postaút mellett, közköltségen emelt fogadót is. A földszintes épület, kőkeretes kapujának zárókövén ma is látható a faragott Jászkürt.³¹ Az egykori jákóhalmi fogadó pedig egészen napjainkig a Lehel kürt nevet viselte, jelenleg átalakítás alatt áll. Néhány épületen ugyanakkor csupán a kürt faragott képe látható díszítményként. (Pl. a jászberényi Nagytemplom főbejárata fölött, a jákóhalmi Szent Jakab templom főbejárata fölött, a jászberényi AMRO Bank épületén.)

Napjainkban újult erővel jelentkezik a Lehel kürtje illetve a Jászkürt, mint szimbólum utáni érdeklődés. Számtalan intézmény, vállalat, egyesület (Lehel Vezér Gimnázium, Lehel Hűtőgépgyár, Lehel Gyöngye Étterem, Lehel SC, Jászkürt ABC, Jászkürt újság, Lehel Társastánc Klub, Lehel Sportklub, Kürt Vendéglő, stb.) viseli a nevét, s a kürt ábrázolása a legkülönbözőbb helyen tűnik fel (prospektusok, térképek, pólók, poharak, hamutartók, vázák, kulcstartók, tejeszacskók, tejfölös dobozok, stb.), sokszor az ízlés határain túl.

A kürt iránti országos érdeklődés minden korban figyelemre méltó. Nagyon sokan jöttek és jönnek el ma is Jászberénybe, hogy a kürtöt láthassák. Néhány alkalommal pedig magát a kürtöt szállították el egy-egy kiállításra, hogy a szélesebb közönség is megcsodálhassa. 1876-ban Szabó József múzeumőr szállította fel a kürtöt Budapestre, a Károlyi-palotában megrendezett műtörténeti kiállításra,³² majd 1896-ban újból bemutatták a millenniumi országos kiállításon. 1896. április 22-én Koncsek István polgármester személyesen adta át a 40000 forintra biztosított Jászkürtöt a Történelmi Társaság elnökének. Századunkban is kimozdították néhányszor szokott helyéről, így legutóbb 1996 márciusában ott szerepelt a Magyar Nemzeti Múzeum honfoglalás-kiállításában, majd ugyanez év júniusában ismét Pestre utaztatták, a Hősök tere felújított király-szobrainak avatására.

A kürt megnevezését illetően napjainkban is egyaránt felváltva használják a Jászkürt és a Lehel kürt elnevezést. A rendszerváltás óta azonban észrevehetően gyakrabban fordul elő a Jászkürt megnevezés, s a jászok ismételten nagyobb hangsúlyt fektetnek a jász összefogás gondolatának kifejezésére. Ennek ékes példája az újkori jászkapitány választása. A XX. század első jászkapitányának megválasztására 1998. május 30-án, Jászfényszarun, a Jászok Napján került sor. A jászkapitányt csupán egy évre választják meg, s tisztsége kizárólagosan protokolláris jellegű, de személyében is a jászok összetartozását szimbolizálja. Ünnepléses beiktatásakor megkapta a tisztséghez járó méltóság jelvényeket: a megbízatását igazoló

³⁰ Bartsik Márton, 1827. 37., Tóth Béla, 1984. 13., Sáros András, 1971. 26.

³¹ Szolnok megye műemlékei, 1988. 119., Tóth Béla, 1984. 13.

³² Blénessy János, 1940. 19.

oklevelet, a kapitányi pecsénymót, a prémes mentét, a nyakravalót és természetesen a Jászkürt hiteles másolatát, amelybe az eskütételt követően bort töltöttek és a kapitánynak innia kellett belőle a jászok egészségére. Ezen újkori szokás ugyan régi hagyományokra épül, de teljesen más jelentéstartalom párosul hozzá. A jászok XX. századi első kapitánya Ézsiás István lett.³³ (1. sz. melléklet) A második jászkapitányt 1999. Május 22-én Jászsalsószentgyörgyön választották meg, Talált József személyében.³⁴

A Jászkürt, mint a jászok legfőbb jelképe önmagában is becses, drága kincs, Lehel kürtjeként azonban a magyar történelem egyik felbecsülhetetlen értékű ereklyéjeként tarthatjuk számon. Eképpen vélekedik róla Jerney János is 1828-ban: „*A Jász-kürt az ősz kor egy jeles és megbecsülhetetlen maradványa, mellyhez hasonlót, nagy gonddal keresve is alig találni.*”³⁵

A kürt, mint hangszer

A kürtnek hangszerként való említése, már a történeti munkákban is előfordul, úgy mint tábori kürt,³⁶ vadász vagy harci kürt,³⁷ hadi tárogató.³⁸ Az 1890-es évek elejéig az a mendemonda járta a kürről, hogy Lehel vezér volt az, aki utoljára megfújta a kürtöt, s nincs emberfia, aki hangot tudna kicsalni belőle.³⁹ Ezt a vélekedést cáfolta meg 1898. augusztus 25-én Káldy Gyula, aki két dallam-töredéket játszott el rajta Jászberényben. (2. sz. melléklet) Ugyanez alkalommal Beck Péter, a Magyar Operaház első kürtöse szintén eljátszott rajta egy rövid dallamot. E megszólaltatást követően hosszú ideig nem próbálkoztak a kürtön játszani. Talán ezzel magyarázható, hogy újból szárnyra kelt a hiedelem, a Lehel kürt ismét néma. 1953-ban Gyalog Rozi, a Falurádió akkori riportere egy dévaványai pásztozombert, Kádár Ferencet kérte meg a kürt megszólaltatására. A kürt palástján található számtalan hajszálrepedésen azonban minduntalan elszökött a levegő. Ekkor méhviasszal és kányha samottal alaposan betömködték a repedéseket, s Kádár Ferenc a múzeum udvarán, Erdész Sándor múzeumigazgató jelenlétében megszólaltatta a kürtöt. Úgy harsant fel a kürt mélyen zengő, öblös hangja, mint a havasi kürt szokott a messzi hegytetőkön. A kürt hangját ekkor a

³³ Kiss Erika, 1998. V. évf. 3.sz. 8.

³⁴ Kiss Erika, 1999. VI. évf. 3.sz.

³⁵ Jerney János, 1828. 80.

³⁶ Tudományos Gyűjtemény 1817. IV. k. 97.

³⁷ László Gyula, 1973. 10.

³⁸ Ipolyi Arnold, 1854. 533.

³⁹ Tóth Béla, 1984. 15.

Magyar Rádió is rögzítette, s hangarchívumában a mai napig megtalálható. E becses hangfelvétel másolatát ez év októberében a Jász Múzeum is megkapta Gyalog Rozitól.⁴⁰

A kürt újabb megszólaltatására több, mint húsz év múlva került sor. 1974-ben a „Hazai Esték” című televíziós vetélkedő jászberényi közvetítésén Bakki Katalin, a Palotásy János Zeneiskola kürtös tanára játszotta el rajta a Káldy-féle dallamtöredéket. 1977. december 5-én a jászberényi zeneiskolában készült rádiófelvétel alkalmával Szalóczy Miklós kürtös tanár fújta meg ismét a Jászkürtöt. Mivel 1953 óta a kürtöt több alkalommal restaurálták, így a korábban belekerült tömítő anyagokat, a méhviaszt és a samottot is kitisztították belőle. Ennek következtében megszólaltatásakor a levegő ismét számtalan helyen futott ki a kürt palástján. Ezen oknál fogva Szalóczy Miklós egy fűvókát helyezett a kürtbe, s annak segítségével játszotta el rajta nemcsak a korábbi dallamokat, de egy-egy részletet a „Bécsi harangjátékok”-ból és a „Háry János” című daljátékból. 1995. július 29-én, a Jászkun redemptio 250 éves évfordulója alkalmából rendezett Jászok Világtalálkozóját ugyancsak a Jászkürt hangjával nyitották meg Jászberényben. Szalóczy Miklós egy katonai felhívó jelet játszott el rajta. 1996-ban két alkalommal is megszólalt a kürt, mégpedig Budapesten. Először március 16-án a Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett „Honfoglalás” című kiállítás megnyitóján szólaltatta meg Préda László, a Budapesti Fesztivál Zenekar trombitása. (3. sz. melléklet). Préda egy aprócska dallamot komponált és játszott el a kürtön, míg ugyanez év június 30-án, a Hősök terén rendezett „Pesti búcsú” alkalmával a Fesztivál Zenekar másik tagja csupán egy felhívó jelet szólaltatott meg.⁴¹

A kürt hangját, csak úgy, mint magát a kürtöt kezdettől fogva különleges misztikum veszi körül. A legtöbb ember élete folyamán legalább egyszer látni és hallani szeretné Lehel vezér legendás kürtjét. Talán soha nem tudjuk meg azt, mikor és hogyan került a jászok birtokába. Tény, hogy évszázadok óta a Jászságban van, s nevezzék Lehel kürtnek vagy Jászkürtnek, mindenkor a jászok történelmi múltjának, együvé tartozásának sajátos szimbóluma marad.

IRODALOM

BAKSAY Sándor

1917 Összegyűjtött irodalmi dolgozatai. III. k. 258. Budapest

BARTSIK Márton

1827 Jász-berény Várossának esmértetése. in. Tudományos Gyűjtemény IV.k. 31-44.

BATHÓ Edit

1999 A Lehel kürt hangja. in. Redemptio, V. évf. 6.sz.

BÉL Mátyás

1975 A kunok és jászok avagy filiszteusok kerületei. In. Bács-Kiskun megye múltjából

⁴⁰ Redemptio, 1998. V. évf. 6.sz. 7.

⁴¹ A Lehel kürt megszólaltatásának dokumentumai a Jász Múzeumban

- 7-51. Kecskemét,
- BLÉNESSY János
1940 Jászberény életrajza a kiegyezés utáni évtizedekben. Jászberény,
- BOCK Ferenc
1860 Über den Gebrauch der Hörner im Alterthum und das Vorkommen geschnittener Elfenbeinhörner im Mittelalter. In. Mittelalterliche Kunstdenkmale des österr. Kaiserstaates. II.k. 137-138. Bécs,
- BOTKA János
1998 Jász önkormányzati pecsétek és címermotívumok a XV-XIX. századból. In. Jászság a magyar kultúrában. 67-91. Szolnok,
- B.V.L.
1817 Könyv-vizsgálgatások. Décsy Antal: A Jász-kürtön lévő Metszésekről és azoknak értelmekről. In. Tudományos Gyűjtemény, IV.k. 96-103. Pest,
- GRÓF GVADÁNYI József
1890 Egy falusi nótáriusnak budai utazása Budapest,
- GYÁRFÁS István
1885 A Jász-Kunok története IV.k. Budapest,
- HAMPEL József
1903 A jász kürt domborművei. In. Archeológiai Értesítő 97-116.
- HORVÁTH Péter
1820 Értekezés a Jász-Kürtről, mely Leel-Kürtjének is hivatattik. In. Értekezés a Kúnoknak és Jászoknak eredetéről. 143-156. Pest,
- ILLÉSY János
1999 Kageneck Henrik útinaplója a Jászkunságról 1703-ban. (Közreadja Fazekas Mihály) in. Redemptio, VI. évf. 1.sz. 6.
- IPOLYI Arnold
1854 Magyar Mythológia Pest,
A Jász-Kürtről, mely Leel kürtjének is nevezetik. In. Tudományos Gyűjtemény. IX.k. 1838 Pest, 94-99.
- JERNEY János
1826 Gondolatok a Jász-Kürtről, ahoz hasonló több kürtök esmértetésével egy levél töredékben. In. Tudományos Gyűjtemény. 80-90. Pest,
- Képes Krónika
1978 Budapest,
- KISS Erika
1998 Jászok találkozója Fényszarun. In. Redemptio, V. évf. 3.sz.8-9.
- KISS Erika
1999 Harangot szenteltek, kapitányt választottak. In. Redemptio, VI. évf. 3.sz. 5.
- KISS József
1978 A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején. Budapest,
- LÁSZLÓ Gyula
1958 Lehel kürtje Budapest,
- LÁSZLÓ Gyula
1973 Lehel kürtje Budapest,
- MOLNÁR Ferenc
1788 Jász-berény Várossában lévő Leel-Kürthének, vagy Jász-Kürtnek esmérete. Bécs,
- NEMES DÉCSY Antal
1814 Az Jász, vagy is Ijász Kürtön lévő Metszésekről és azoknak Értelmekről. Miskolc,
- PESTHY Frigyes
1978 Jászkunság. Kecskemét-Szolnok,
- PULSZKY Ferenc
1897 Magyarország Archeológiája. II.k. Budapest,

- SÁROS András
1971 Jászberény műemlékei, emlékművei, emléktáblái. Jászberény,
- SELMECZI László
1998 A Jászkürt. In. Redemptio. III. évf. 1.sz. 8-10.
- SZABÓ László
1978 A redempció hatása a Jászság kultúrájára. In. Szolnok Megyei
Múzeumi Évkönyv. 147-168. Szolnok,
- SZEREMLEY Miklós
1847 Magyar Hajdan és Jelen c. folyóirat. I. k. 3-4.
- SZÚCS Mihály életrajza
1996 Jászfényszaru
- Szolnok megye műemlékei
1988 Szolnok,
- TÓTH Béla
1984 Mendemondák. Békéscsaba.
- TÓTH János
1975 A Jászkunság helyzete a 18. Század végén. /Bedekovich Lőrinc kézirat
Könyve /Jászberény,